

СОЮЗИ В ТОВАРИСТВАХ

Відповідно до ст. 1 Закону України “Про господарські товариства” господарськими товариствами визнаються підприємства, заклади, організації, створені на основі угоди між юридичними особами та громадянами шляхом об’єднання їх майна і підприємницької діяльності з метою отримання прибутку. Звертає на себе увагу неточність та незавершеність такого визначення і ось чому:

По-перше, заклади та організації навряд чи можуть бути суб’єктами підприємницької діяльності. Як правильно зазначає А.С. Довгерт “якщо майно відокремлюється без об’єднання осіб — це установа, її засновники не можуть брати участь в її управлінні” [3, с. 17]. Але саме для господарських товариств характерно інше. Їх засновники мають корпоративні права, в тому числі право приймати участь в управлінні таким товариством. Акціонер набуває корпоративних прав, в тому числі на участь у загальних зборах підкреслює І. В. Спасибо-Фатєєва [4, с. 27]. Додамо, не тільки акціонер, але й учасник любого господарського товариства, що впливає із змісту ст. 10 Закону України “Про господарські товариства”

По-друге, нечітко визначено коло засновників господарського товариства. З одного боку, вони надто деталізовані і якщо до юридичних осіб як засновників чи учасників товариства, за виключенням тих, яким чинним законодавством України заборонено займатись підприємницькою діяльністю, майже претензій немає, то вказівка на засновників (учасників) товариства лише громадян крайньою мірою — некоректна. Термін громадянин відображає правовий зв’язок держави та фізичної особи. Більш того, під нього не повністю підпадають такі категорії фізичних осіб як піддані, особи без громадянства, іноземці. Окрім цього в приватно-правовій сфері обмеження фізичних осіб в правах, а тим більше в праві на заняття підприємництвом, яке закріплене і гарантується кожному ст. 42 Конституції Ук-

* Ст. викладач кафедри адміністративного і підприємницького права економіко-правового факультету ОНУ ім. І. І. Мечникова.

У всіх вище наведених та інших визначеннях господарського товариства підкреслено союзи його засновників чи учасників. Таких союзів розрізняється чотири (*):

1. Союз майна, а з огляду на інвестиційне законодавство, на наш погляд, доцільніше використовувати термін “союз інвестицій”. Відповідно до Закону України “Про інвестиційну діяльність” (4) інвестиціями визнано всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Стосовно останнього, на наш погляд, цілком слушно заперечує О. С. Семерак, який критикує ідею соціальних інвестицій (С. 5). Створення господарських товариств чи придбання корпоративних прав іншим шляхом є правовими формами інвестування. Разом з тим, такий союз має різні правові наслідки, особливо для засновників та учасників командитного товариства. Якщо для перших обсяг майнових прав та гарантій обширний, то для других він — мінімальний. З іншого боку, гарантії майнових прав учасників командити більші і в разі припинення її діяльності їх частки повертаються в першу чергу. Варто зауважити, що такий союз є обов’язковим, але проявляється може по різному. Наприклад, з огляду на види інвестицій чи інновації в підприємницьку діяльність вкладення прав інтелектуальної власності не зовсім точно з огляду на юридичну техніку є союзом майна. Але ці інвестиції мають обов’язкову вартісну оцінку і саме через неї розглядаються як союз майна.

2. Союз управління полягає у можливості приймати участь в управлінні корпоративним утворенням. Разом з тим, для одних він може бути активним, а для інших пасивним. Наприклад, державні службовці як учасники акціонерних товариств можуть лише приймати участь в їх загальних зборах і реалізовувати це право через голосування. Інші особи, стосовно яких чинним законодавством не встановлено заборон і обмежень, можуть бути обрані та входити у виконавчі та контрольні органи. Зовсім інше правове положення засновників та учасників командитних товариств. Звичайно, що повні товариші мають набагато більший обсяг управлінських повноважень,

* Ідея про союзи, на наш погляд, вельми плідотворна. Вона дозволяє виявити сутність того чи іншого корпоративного утворення, окреслити правове положення їх учасників. Вона може бути застосована не тільки для господарських товариств, але і для інших корпоративних утворень.

ніж неповні товариші. Наймані менеджери господарських товариств мають право дорадчого голосу, хоча і не є учасниками цих утворень.

3. Союз діяльності як імперативно встановлено законом чи угодою між засновниками — це обов’язок приймати безпосередню трудову участь в діяльності такого товариства. Наприклад, для повного товариства та засновників командитного товариства такий союз є обов’язковим (ст. Закону України «Про господарські товариства») в той час як для товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерного товариства — ні. В протилежному разі, як у першому, так і в другому випадку такі товариства перетворюються в інші і розмивається чітке визначення правового їх положення та положення учасників. Втім таке факультативне право, як право вибору місця роботи засновник чи учасник товариства з обмеженою відповідальністю може реалізувати самостійно. Він може працювати в такому товаристві, але його права та обов’язки в результаті такої участі охоплюються лише трудовим законодавством. До речі, чинне законодавство про господарські товариства та трудове законодавство цієї важливої обставини не враховує. Думається, що варто передбачити правило, за яким засновнику, а також учаснику господарського товариства надається переважне право на трудову діяльність в ньому.

4. Союз відповідальності характерний лише для товариства з додатковою відповідальністю, товариства з повною відповідальністю та засновників (повних товаришів) командитного товариства, які ще прийнято називати загальним терміном товариства з необмеженою відповідальністю. Для акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю ця ознака відсутня навіть у тому випадку коли його учасник приймає участь в його діяльності і є членом трудового колективу. Вона, на відміну від попередньої, не може бути факультативною. Учасники вказаних товариств відповідають лише в межах належних їм частин, акцій чи не сплачених частин (акцій). Виняток згідно з ч. 3 ст. 24 Закону України “Про господарські товариства” складає лише ситуація, коли засновники солідарно відповідають по зобов’язанням, що виникли до реєстрації акціонерного товариства.

Комбінації зазначених союзів, на наш погляд, і виявляють сутність того чи іншого виду господарського товариства. Наприклад, для акціонерного товариства та товариства з обмеженою відповідальністю обов’язковими є союз інвестицій та союз управління. Союз діяльності може бути лише факультативним. Для повного товариства необхід-

ними є наявність всіх чотирьох союзів. Для товариства з додатковою відповідальністю не є обов'язковим союз діяльності. В той же час для повних товаришів командити він є обов'язковим, а для неповних товаришів — ні.

На завершення треба зауважити, для всіх господарських товариств характерна наявність корпоративних прав, хоча корпоративний устрій їх видів проявляється по різному. Наприклад, для учасників акціонерного товариства він побудований на кількості належних їм акцій, що витікає із правила “одна акція — один голос”. Для інших товариств таке правило не застосовується.

З огляду на зазначене, господарськими товариствами повинні визнаватись корпоративні юридичні особи, що засновані на союзах їх учасників з поділенням на частки (складеним) капіталом.

Література

1. Конституція України
2. Гражданский кодекс Российской Федерации. Части первая и вторая. — М., Из-я группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997
3. Довгерт А. С. Проект нового Цивільного кодексу України: теорія та проблеми. // Вісник Університету внутрішніх справ. — 1999. — № 6, — С. 12-18.
4. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. // Відомості Верховної Ради України, — 1992. — № 47, — Ст. 646.
5. Семерак О. С. Цивільно-правові аспекти регулювання та взаємного захисту іноземних інвестицій на практиці України, Угорщини та Словаччини. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук — Київ, 1999.
6. Спасибо-Фатессва І. В. До питання співвідношення корпоративного і цивільного права. // Вісник Університету внутрішніх справ, 1999, № 6, — С. 27-29.
7. Цивільний кодекс України. Проект від 25 серпня 1996 р. // Українське право. 1996, Число 2 (Спецвипуск).
8. Шишка Р. Б. Новий погляд на підприємницьку правосуб'єктність. // Вісник Університету внутрішніх справ, — 1998. — № 5, — С. 62-68.